

Tartalom

A 'Program' rész első, bevezető darabja. A dolgok jelenlegi állása: milyen gondok vannak a világgal, és mi jó van benne? A világ „piszkossága” több értelemben; félbarbár világ, félállati ember. Az ajánlott program jellemzői és fő pontjai. Milyen elvek mentén lehetne jobbat tenni a világot? Hogyan lehet változtatni az emberek viselkedésén? Konkrétabb javaslatok a könyv más témáiban.

Megjegyzés

42 oldal, 11100 szó. Ez a program egy nagyléptékű ajánlás: nagyléptékű, mert csak a fő irányokat jelöli ki, és ajánlás, mert nyitott, hozzá lehet szólni. Viszont tömör és érthető – így jó kiindulópont lehet egy széleskörű párbeszédhez, konszenzushoz. Hasznos lehet továbbá a benne foglalt józan és gyakorlatias elvek gyűjteménye is.

Egy jobb világ

(Azonosító: 125; Változat: 01)

Pozíció a műben

Előszó

A világ működése

Bevezetés

Elvek

Alapok

Élet

Elme

Ember

Társadalom

Egység

Program

Egy jobb világ

Fennmaradás

A jóság és etika ápolása

Felvilágosulás és szabadság

Az ember élete

1. Program	2	—
1.1. A programról általában.....	2	
1.2. Remény	3	1
2. A dolgok állása.....	4	
2.1. A világjobbítás kiment a divatból	4	—
2.2. Gondok a mai világgal.....	6	
2.3. Piszkos világ \$	8	2
2.4. Félbarbár világ, félállati ember	11	
2.5. Korunk védelmében	12	—
3. A program jellemzői és fő pontjai	15	
3.1. Jellemzők.....	15	
3.2. A program fő pontjai.....	17	3
4. A világ jobbá tételének elvei.....	18	
5. Konkrétabb javaslatok	40	—
5.1. Hogyan lehet változtatni az emberek viselkedésén?	40	
5.2. Javaslatok más témákban.....	43	4

1. Program

1.1. A programról általában

Jelen téma a **‘Program’** rész első, bevezető darabja. A többi téma, a ‘Fennmaradás’, ‘A jószág és etika ápolása’ és a ‘Felvilágosulás és szabadság’, a fő irányokat, távlati célokat jelöli ki, amerre az emberiségnek törekednie kellene. **Itt, ebben a témában**, először áttekintjük a dolgok jelenlegi állását, majd a javasolt program fő jellemzői következnek, végül pedig azok az elvek, amelyek segíthetik törekvésünket, egy jobb világ megteremtését. Továbbá, mivel a világ jobbá tétele igazán fontos dolog, van egy **‘Program’** című téma az **egész könyv elején** is, az ‘Elvek’ között, amely minderről együttvéve ad egy gyors áttekintést.

Egy ilyen program azért is **szükséges és időszerű**, mert a világszintű folyamatokat, közös sorsunkat illetően az emberiség lényegében továbbra is csak sodródik, tudatos

tervezés, irányítás és végrehajtás nélkül vagyunk – ami a jelenlegi vészterhes időkben egyre tarthatatlanabb; lásd erről a ‘Globális problémák’ témában. Sürgős szükség volna tehát arra, hogy végre elkezdjük a saját kezünkbe venni a sorsunkat, elkezdjünk komolyan gondolkozni arról, hogy merre menjünk és hogyan.

Természetesen, amit itt és a következő témákban leírok, az csak egy nagyléptékű ajánlás:

1) Nagyléptékű

Hiszen csak a **fő irányokat, elveket** jelöli ki: amíg ezek megvalósulhatnak, addig egyrészt az elméletet is finomítani kell még – és tény, az ördög ezúttal is a részletekben van. Másrészt, természetesen az elméletnek a gyakorlatba való átültetése is hatalmas feladat.

Mindazáltal a fő irányok meghatározása is szükséges, hogy tudjuk, nagyjából merre induljunk.

2) Ajánlás

Mert egy ennyire összetett problémánál senki sem tudja, mi volna az üdvözítő, és hogy minél közelebb kerüljünk egy igazán jó programhoz, ahhoz széleskörű párbeszédre, az ötletek, elgondolások minél átfogóbb összegyűjtésére, átrostálására, integrálására volna szükség. Ezért **minden, amit itt leírok, nyitott, hozzá lehet szólni, meg lehet vitatni** – viszont így ahogy van is ad egy kiindulópontot.

Ügyelni kell azonban arra is, hogy **valamerre tényleg idejében elinduljunk**, akkor is, ha nincs minden pontosan tisztázva: azért, mert vélhetően sem az optimális megoldást megtalálni, sem egymással teljes körűen megegyezni soha nem fogunk tudni.

Lásd az egész Egyvilág nyitottságát is, az ‘Előszó’ témában foglaltak szerint.

1.2. Remény

Mint látni fogjuk, a világjobbítás eléggé kiment a divatból, mostanra igencsak szkeptikussá vált a közönség azt illetően, hogy jobbá lehet-e tenni a világot, az embereket egyáltalán.

Miért van mégis remény? Miért nem akadályozza meg ezt eleve az emberi természet?

Nos, leginkább azért, mert **most is vannak a Földön jobb, humánusabb, és rosszabb helyek**, rendszerek – ami azt mutatja, hogy az ember, a társadalom lehet ilyen is, olyan is, **a nyomorúság elsősorban kulturális eredetű, fejben dől el – ezeken pedig nem reménytelen változtatni**. Gondoljunk Svédországra, mint pozitív példára, a skála másik végén pedig bármelyik korrupt, polgárháborús harmadik világbeli országra.

Meg minden fokozatra a kettő között. Nyilván **a képlet itt sem tiszta**: a svédeknek is megvannak a maguk problémái, valamint a kultúra humanizálásának is lehetnek bizonyos előfeltételei, melyek sokhelyütt nem állnak fenn, előzetesen azokat is meg kellene teremteni. (Lásd alább, hogy jólétben könnyebb etikai kérdésekkel foglalkozni.) **Itt csak a világ jobbá tételének elvi lehetőségéről beszélünk.**

Lásd az ‘Érdekek’ témában, hogy az emberek romlottak, de nem teljesen; ‘A kultúra és az ember’ témában pedig az emberek fejében lévő dolgok és a kultúra megváltoztathatóságáról írtakat. Illetve az is tudva levő, hogy az ember találékony.

Az **emberi természetnek** azonban tagadhatatlanul megvan a nehezen kezelhető, **kellemetlen oldala**, a felelőtlenségünk, önzőségünk – ezen kívül viszont **minden más adott az emberiség boldogulásához**: erőforrások, tudás és technológia. De így is egészen biztos, hogy a gondolkozás, a kultúra átformálása, **a világ jobbá tétele lassú és nehéz ügy**; lásd alább a távlatokban való gondolkozásról, a kiváráról és kitartásról írtakat. Mindazáltal **csak rajunk múlik. Most még.**

Lásd ennek kapcsán a ‘Globális problémák’ témában, hogy ha van idő, akkor azért nem csinálnak az emberek semmit, ha meg nincs, akkor azért. Valamint említett, a boldogulásunkat elősegíteni képes **tudásunk sem jelent bölcsességet**, mely utóbbiban ellenben igencsak hiányt szenvedünk.

2. A dolgok állása

2.1. A világjobbítás kiment a divatból

Régebben, illetve még nem is olyan régen, szép számmal voltak olyan **elképzelések, melyek azt ígérték**, jobbá teszik, **megváltják a világot**. A kommunizmus, a kereszténység, a

demokrácia, a piac: ezek mindegyikéről el lehetett hinni, hogy ez a megoldás, ami majd megoldja a gondjainkat, elhozza a földi mennyországot. Mára kiderült, hogy egyik sem csodaszer, jobb esetben **nem váltották be a hozzájuk fűzött túlzott reményeket**, rosszabb esetben kimondottan visszafelé sültek el.

Ennek nyomán pedig a korábbi lelkesedés apátiába csapott át, mára sokan minden reményüket elvesztették nem csak abban, hogy meg lehet váltani a világot, de abban is, hogy kézzel fogható mértékben jobbra lehet tenni azt: az utópisztikus álmokból való kiábrándulás **a reálisabb világjobbító elképzelésekkel szemben is szkepticizmust szült.**

Lásd ehhez az 'Ideológiák' témában a kommunizmus hibáit, az egyenlőség és a szabadság ideológiáját, illetve általában az ideológiák jellemzőit, hibáit. Lásd továbbá a 'Demokrácia és diktatúra' témában a demokratikus rendszerrel szembeni újabb keletű szkepticizmust; és 'A piac gyakorlati hiányosságai' témát. Ezeken kívül az etika is viszonylag háttérbe szorult a modern világban.

(@@@A kereszténységen kívül más vallásokra mennyire igaz, hogy a híveik szerint majd az lesz a megoldás az egész emberiségnek, jobbra teszi a földi életet is?)

Talán az egyedüli, ami még tartja magát, az a tudományban való hit – bár, látva a világ állapotát, az sem áll túl biztos lábakon. És általánosságban is elmondható, hogy a mai világban nem nagyon maradt már miért lelkesedni.

Lásd ezt az 'Ember, társadalom és család a modern világban' témában, valamint a vallás visszaszorulását is; illetve a 'Tudomány' témában a tudományban való hitet.

Azonban...

A világ és az emberek jobbra tételéről nem szabad lemondani.

Azért, mert egyébként hiába várjuk a csodát – és azért, mert, mint láttuk, van rá remény.

Fontos azonban, hogy jól csináljuk.

Elkerüljük az eddigi próbálkozások hibáit, az idealizmus csapdáját. Hogy hogyan lehetne jól csinálni, azt lásd majd itt alább.

Fontos továbbá, hogy erőt vegyünk magunkon, és valóban meg is tesszük, amit kell.

Hiszen egyébként igen jellemző az emberekre, hogy ha nem muszáj, akkor nem mozdulnak.

Akkor sem, ha tudják, mit kellene tenni; lásd 'Problémák' témában.

2.2. Gondok a mai világgal

Az számos van. A könyv különböző témáiban részletesebben tárgyalom őket, itt csak röviden:

- **Az emberiség sodródása**

Mint elhangzott.

- **Globális problémák**

Különös tekintettel a klímaváltozásra, és az élővilág, az élőhelyek pusztulására, az ökológiai károkra; de ide sorolható a környezetszennyezés és a fogyatkozó készletek (olaj, víz) is. Lásd a 'Globális problémák' témát.

- **Egyenlőtlenségek**

Melyek több okból súlyosbodnak manapság, egyebek mellett a gépesítés, a globalizáció és maga a piaci rendszer miatt is. Az egyenlőtlenség aztán súlyos társadalmi problémákat okoz: feszültséget kelt, rontja a demokrácia működését, stb... Lásd az 'Egyenlőtlenség' témában.

- **A piaci rendszer hibái**

A tervezetlensége, öngerjesztő folyamatai, rövid távú szemlélete, stb... Lásd 'A piac gyakorlati hiányosságai' témában. Érdemes lehet 'A piac elvi korlátai' és 'A piac alapjai' témákba is belenézni, különös tekintettel a közlegelő tragédiájára, az externáliákra és a piaci koncentrációra.

- **A politikai rendszerek problémái**

Ezekről a 'Demokrácia és diktatúra' témában lehet részletesen olvasni. Ilyen természetesen a diktatúrákban tapasztalható

elnyomás – ám a demokráciáknak is megvannak gyengéik: a válsághelyzetek rosszabb kezelése, a demagógia, stb... Újabban komoly probléma magával a demokratikus rendszerrel szembeni bizalomvesztés is.

1

● Globalizációs gondok

Mint az, hogy nemcsak a jó, hanem a rossz dolgok is könnyebben terjednek általa: a járványok, a bűnözés, a szélsőséges tanok, stb..., illetve emlékezzünk a globalizáció felemás hatására az egyenlőtlenségeket illetően. Lásd továbbá a ‘Globalizáció’ témát.

2

● Fegyveres konfliktusok

Nagy háborúk viszonylag régóta nem voltak már, többek között a globalizációnak köszönhetően – helyi konfliktusok, terrorizmus azonban továbbra is vannak. Lásd ehhez a ‘Politikai konfliktusok’ témát, illetve itt alább a világképét.

3

● Az emberiség megosztottsága és gyerekes viselkedése

Ahogy továbbra is csatározunk, osztozkodunk és főleg, amilyen felelőtlenek vagyunk a világgal és a saját jövőnkkel kapcsolatban. Lásd ‘Az emberiség egysége’ és ‘Attitűd, sztereotípiák, előítéletek’ témákat.

4

Itt lehet említeni továbbá a **széleskörű összefogást igénylő problémák gyenge kezelését** is. Ilyenek jórészt a globális problémák: a klímaváltozást sem tudja megállítani egy vagy néhány ország a többiek nélkül; de ide tartozik a nemzetközi tőkemozgás korlátozása is, egy igazságosabb világért, a stabilabb gazdaságért, stb...; lásd ‘Az emberiség egysége’ témában.

5

● A modern társadalom emberi problémái

Az újabban tapasztalható érték és célvesztés, kilátástalanság, a fiatalok talajvesztettsége, és hogy már nincs miért lelkesedni. Az emberek beszűkülése, hogy a rendszernek nem érdeke, hogy gondolkodzanak; az egymástól való elidegenedésük, a családok instabilitása és ennek hatása a gyerekekre, a következő generációkra. Demográfiai problémák. Lásd minderről az ‘Ember, társadalom és család a modern világban’ című témában.

7

8

• Egyéb gyakorlatibb jellegű gondok

Egyrészt, hogy nem vagyunk képesek fékezni a gazdaságot, mert ez rövidtávon senkinek sem érdeke – pedig hosszabb távon ez több szempontból is igen hasznos volna, gondoljunk csak a klímaváltozásra. Lásd erről a ‘Gazdasági válságok’ témában.

Másrészt a technika modern kori felértékelődésének hátulütői: a cél, a nagyobb ívű kérdések, a puhább módszerek, illetve a lelki dolgok leértékelődése. Erről pedig az ‘Iparizált világunk’ témában lehet olvasni.

• Az állatok szenvedése

Melynek nagy részét már az ember okozza.

• Elvontabb problémák

○ **Az etika viszonylagos háttérbe szorulása** a modern világban; lásd a ‘Modernitás és etika’ témában.

○ Annak a hátrányai, hogy továbbra is **a természet által megszabott biológiai keretek között élünk** – különösen, hogy meg kell halnunk.

Lásd végül az ‘Elvarratlan szálak’ témában lehetőségeink korlátozottságát, hogy sok olyan probléma van, amelyet nem tudunk megoldani, köztük számos súlyos is (pl. halandóság), sőt olyanok is, melyek pedig csak rajtunk múlnának (pl. harmóniában élni egymással).

2.3. Piszkos világ \$

A világ **több értelemben is** „piszkos”: csalárd, nem igazságos, tökéletlen és a szabályok is csak helyel-közzel érvényesülnek benne. Vannak azonban naiv emberek, akik ezt nem látják, nem szembesülnek a piszkos valósággal, elefántcsonttoronyokban laknak, vagy hisznek olyasmikben, hogy minden valamilyen jó céllal történik, végül mindenki azt kapja, amit megérdemel. Aki azonban reálisan akar látni, annak tisztában kell lennie az alábbiakkal:

(Ezek itt szintén a könyv egyéb témáiban vannak kifejtve.)

• Őszintétlenség

Amellyel tele van a világ: lásd a ‘Hazugság’ témát, benne a képmutatást, ürügyeket; valamint ‘A megismerés buktatói’ témában a látszat fontosságát, illetve a szép elmélettel szemben álló piszkos gyakorlatot, amilyen messze tud az állni attól, ahogyan a hivatalokban, irodákban elképzelik. Illetve lásd a ‘Tudomány’ témában az objektivitás látszatát.

• Érdekek

És azok elsődlegessége az eszményekkel, elvekkal és szabályokkal szemben. Lásd az ‘Érdekek’ témában.

• Szabályok

Hogy azok gyakran eleve tökéletlenek, kiskapuk vannak rajtuk, illetve hogy a jogszabályok nem csak az igazságosságot szolgálják, hanem azoknak a különérdekeit is, akik részt vesznek a megalkotásukban. Ezen túl a szabályokat gyakran meg is szegik, illetve nem is mindig tartatják be őket. Lásd ezekről a ‘Elvek, szabályok, normák’ témában; valamint ugyanott a rossz, kártékony társadalmi normákról írtakat is.

Lásd továbbá a potyautasokról írtakat itt alább.

• A hatalommal való visszaélés, korrupció

Amikor valaki a politikai, szervezeti hatalmát a saját érdekében használja, illetve igyekszik bebetonozni azt; lásd az ‘Állam’ témában.

• Az emberek és az élet tökéletlensége

Mármint az egyes **embereké**, személyeké – testileg és lelkileg. Ahogy ezek a tökéletlen testek és lelkek csetlenek-botlanak keresztül az életen, és ahogy ebből az alapanyagból kell felépíteni a különféle szervezeteket, a társadalmat – hozzájárulva ez utóbbiak tökéletlenségéhez is.

Lásd ennek kapcsán a ‘Lelki betegségek’ témát, és ‘Az emberek gondolkozása’ témában az irracionális gondolatokat és cselekedeteket.

És hasonlóképp tökéletlen az **élet** is, amikkel az élet szembesít bennünket, ahogy történnek velünk a váratlan, esetleges, jó-rossz dolgok. Erről pedig a ‘Problémák’ témában lehet olvasni.

● Káosz, bonyolultság

Maguk az élőlények, az ő testük, bár organikus képződmények, de ezzel együtt igen finom gépezetek, az evolúció hosszú időn keresztül csiszolta őket. E szint felett viszont, az **élővilágban**, elég nagy a rendetlenség, ahogy a növények egymás hegyén-hátán nőnek, az állatok szabadon kóborolnak, stb...

A **fizikai világban** is, ugyan vannak többé-kevésbé rendezett struktúrák, bolygók, naprendszerek, galaxisok – ez azonban igencsak messze van attól a szigortól, ahogyan az ember szokta szabályos sorokba rendezgetni a dolgokat, tervszerűen, célszerűen.

Illetve általában a világnak, annak számos jelenségének a **bonyolultsága**, az időjárástól, az emberi agyon át, a gazdaságig – ami alaposan megnehezíti ezek megismerését, előrejelzését, menedzselését. Lásd a ‘Egyszerűség és bonyolultság’ témát.

● Organikus képződmények

Melyek nem egy egységes, előzetes terv alapján készültek, hanem menet közben, toldozgatva-foldozgatva. Ilyen például a saját genetikai állományunk, de a nyelv és a városok javarésze is; lásd a ‘Rendezettség’ témában.

● Közönyösség

Vagyis, hogy a világ nem igazságos, nem törődik azzal, hogy mindenki azt kapja, amit érdemel. A társadalom már valamivel kevésbé igazságtalan, de igazságosnak azért távolról sem mondható. (Továbbá arra sem utal semmi, hogy valamiféle túlvilági igazságszolgáltatás létezne.) Lásd az ‘Igazságosság’ témát.

* * *

Végül, a világ piszkosságát annak tanulmányozásakor is **figyelembe kell venni**, illetve az ehhez használandó módszerek kiválasztásánál. Említettem már a háttérbe szoruló puhább módszereket, illetve lásd a ‘Közgazdaságtan’ témában az ismeretlen tényezőkről, hibás adatokról írtakat.

2.4. Félbarbár világ, félállati ember

1) Mai világunk egy félbarbár hely

Vagyis bár lényegesen rendezettebb, humánusabb, mint az ősanarchia, sőt ezt az ókori, középkori viszonyokhoz képest is el lehet mondani – de számos tekintetben távol vagyunk még attól, hogy egy valóban érett, civilizált fajnak mondhassuk magunkat:

- A sodródásunk;
- A világ piszkossága, legalábbis, ami rajtunk múlik belőle;
- A felelőtlenségünk a világgal és a saját jövőnkkel szemben;
- Az emberiség megosztottsága, gyerekes viselkedése, fegyveres konfliktusaink;
- Az egyenlőtlenségek – legalábbis amennyire igazságtalanok, és amennyire a társadalom tehet róluk;
- Az etika kedvezőtlen helyzete;
- Az állatok szenvedése;

A világot akkor lehetne barbárságtól mentesnek, valóban civilizáltnak mondani, ha ezek is meg volnának oldva.

2) Az ember egy félállati lény

Miképp a társadalom csak félig emelkedett ki a barbarizmusból, úgy az ember is sok állati örökséget hordoz magában:

- A (halandó) emberi test
- A testi, illetve az állati létből eredő ösztöneink, érzelmeink, motivációink: a táplálkozás (illetve a húsevés) vágya, a szexuális vágy és az utódgondozás ösztöne, a birtoklási vágy, versengő természetünk, az agresszióra való hajlamunk, stb...

Lásd a 'Forma, öntudat, motivációk és érzelmek' témában.

Állati énünk pedig több ponton összeütközésbe kerül a civilizáltság igényével, óhatatlanul feszültségeket generál önmagunkban és a társadalomban.

* * *

Mit tehetünk azért, hogy javítsunk a helyzeten?

Ami **félállati mivoltunkat** illeti, **rövidebb távon** igyekeznünk kell az eszünkkel és az akaraterőnkkel ellenőrzésünk alatt tartani azt; **távlatilag** pedig arra lehet törekedni, hogy magunk szabjuk meg a (biológiai) formát, amelyben élünk. Utóbbiról lásd a 'Felvilágosulás és szabadság' témában.

A mai világ itt bemutatott gondjairól, piszkosságáról, félbarbár mivoltáról szólva pedig röviden annyit, hogy meg kell próbálnunk **elmozdulni egy rendezettebb, civilizáltabb, jobb világ felé**.

2.5. Korunk védelmében

Gyakran hallani mostanság, hogy „régén minden jobb volt”. Nos, ebben, a fent leírtak fényében is, nem kevés igazság van – de azért lehetne rosszabb is, érdemes azt is összefoglalni, ami jó van a mai világban.

Lásd még az 'Érdekes kulturális jelenségek' témában a sok lélektelen alkotást is manapság – már hogy gyakran ezek kapcsán hangoztatják, hogy régen minden jobb volt.

● Világbéke

Vagyis, hogy nagy háború nem volt már jó néhány évtizede, **nagyrészt a globalizációnak**, annak különféle aspektusainak, mindenekelőtt a gazdasági globalizációnak, az érdekek nemzetközi összekapcsolódásának **köszönhetően**, de a kulturális globalizáció, a nemzetközi szervezetek, az élénkebb nemzetközi párbeszéd is jelentős szerepet játszottak ebben. Bár a helyi konfliktusok, terrorizmus, erőszak továbbra sem szűntek meg, összességében mindenesetre elmondható, hogy a ma világa számottevően humánusabb, mint a korábbi koroké.

További tényezők a világbékének az atomfegyverek elrettentő ereje, a demokrácia térnyerése (minthogy a nép általában békére vágyik), a – viszonylag – felvilágosult vezetők, illetve, hogy immár olyan sokat nem is lehetne nyerni egy háborúval. (Mert a felfordulás miatt az üzlet csorbát szenvedne, külföldre menekülne – szemben a régebbi

korokkal, amikor a haszon jóval inkább helyhez volt kötve, a földhöz kapcsolódott, kevésbé volt érzékeny a megrázkódtatásokra.)

● Jólét

Mely szintén fontos fegyverténye korunknak, két értelemben is:

○ Bőség

Elsősorban, mint **anyagi**-, de mint **információbőség** is, beleértve a kulturális javak minden eddiginél könnyebb elérhetőségét is.

Lásd ‘A piac előnyei’ témában az anyagi bőséget – közben **azonban** nem szabad elfeledkezni a ‘Globális problémák’ témában foglalt nagyfokú **pazarlásról**, és az itt fentebb említett **egyenlőtlenségről** sem; illetve lásd ‘A kultúra és az ember’ témában, hogy ami ma van, az már több is, mint **információbőség**, inkább **dömpingről** lehet beszélni.

○ Higiénia, egészségügy

Mint a jelenkor jólétének másik szembeötlő megnyilvánulása, tekintettel a modern orvostudomány számos vívmányára is – összevetve a mocsokkal, amelyben a korábbi korok emberei éltek.

Lásd majd még alább, hogy **jólétben könnyebb jobbra tenni a világot** – éppen ezért jó volna addig igyekezni vele, amíg tart a jólét.

● Szabadság, humánus

A szabadságnak ugye számos előnye van, ezekről ‘A szabadság motívuma’ témában lehet olvasni.

Korunk szabadsága **több területen** is megnyilvánul: lazábbá váltak a **személyes** kötöttségek, például kevésbé nézik már rossz szemmel, ha valaki nem házasodik meg; a **politikában** a demokrácia biztosít szabadabb életet sokak számára; a **gazdaságban** pedig a piaci rendszer a vállalkozási szabadságot támogatja.

Itt említhető aztán az **emberi jogok** univerzális elismerése is, köztük a különféle szabadságjogokkal (szólásszabadság, vallásszabadság, stb...); illetve a különböző **emberiség**,

emberiesség elleni bűncselekményekkel szembeni fellépésről.

Lásd a Nemzetközi Büntetőbíróságot megalapító Római Statútumot, illetve az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát az 'Elvek, szabályok, normák' témában.

Napjainkban megszokott továbbá a segélyezés, humanitárius **segítségnyújtás**, országokon belül, és nemzetközileg is – ha túlzásba nem is viszik azért. Hasonlókat lehet elmondani a szegény országok gazdaságának fejlesztésében való segédkezésről. (Melynek azonban szintén megvan az **árnyoldala**, lásd a 'Gazdasági növekedés és fejlődés' témában.)

Mindazáltal a **szabadságunk messze nem teljes**, gondoljunk csak arra, hogy még mindig sokan sínylődnek **politikai** elnyomás alatt, (de a legliberálisabb társadalmi rendszerekben sem lehetünk meg törvények nélkül); az **anyagi** értelemben vett szabadság is csak keveseknek adatik meg; és **biológiai**lag is kötve vagyunk ahhoz, amit a génjeink diktálnak.

Végül, a **szabadságnak** is megvannak a **hátulütői**, például, hogy a korlátoktól való megszabadulással kapaszkodókat is veszítünk, vagy, hogy a szabadság az erőseknek kedvez a gyengékkel szemben.

Lásd még itt alább a gazdag országok anyagi, morális sikerei mögött meghúzódó nem túl szalonképes dolgokat; valamint a 'Felvilágosulás és szabadság' témát, hogy mire törekedjünk a szabadságunk tekintetében.

• Tudás

Közismert, hogy a felvilágosodás kora óta eltelt időben milyen robbanásszerűen növekedett az emberiség tudása, milyen óriási fejlődést tud maga mögött a tudomány és technika. Ennek alapvető hatása volt a világra és az emberek életére is: nagyrészt ennek köszönhetjük mai jólétünket – **ugyanakkor** itt is megvan a dolog **árnyoldala**, vegyük csak a természet pusztulását, melyet jórészt az erőforrások hatékonyabb kiaknázásának módszerei tettek lehetővé.

Fontos továbbá ismételtlen aláhúzni, hogy a **tudás nem egyenlő a bölcsességgel, felvilágosultsággal**. Ugyan ebben az irányban is tapasztalható némi előrelépés, például, hogy a környezet, az állatok védelmében azért történik ez-az – ám, látható módon, ez messze nem elegendő ahhoz, hogy megnövekedet tudásunkat felelősséggel használjuk.

A legtöbb **eszközt** ugyanis lehet jóra és rosszra is használni – és hogy **hogyan használjuk őket**, azon múlik, hogy a világ javára vagy kárára válnak-e. Lásd továbbá a technika

felértékelődésének fentebb említett hátulütőit, illetve az emberek beszűkülését modern világunkban.

● Az emberiség egységének csírái

Például az egyelőre meglehetősen fogatlan, de már létező nagy nemzetközi szervezetek, (mint az ENSZ), vagy az érdekek összekapcsolódása a globalizáció folyamatában és a nagyrészt ennek köszönhető világbéke; lásd ‘Az emberiség egysége’ témát. Mindezek azonban még csak csírák, emlékezzünk az emberiség alapvető megosztottságára, itt fentebb.

* * *

Figyeljük meg, hogy **a felsoroltak jók ugyan – de egyrészt eléggé részleges a sikerük, másrészt többüknek megvannak a hátrányai is.**

Ezen kívül, mindig, amikor nyomaszt a helyzet, érdemes arra gondolni, hogy **ennyivel rosszabb is lehetne.** (Mondjuk, ha náci vagy kommunista diktátorok uralkodnának most felettünk.) **Ez azonban nem jelenti, hogy ne lenne hamarosan sokkal rosszabb a mainál, ha nem kapjuk össze magunkat.**

3. A program jellemzői és fő pontjai

3.1. Jellemzők

1) Mit értek jobb világ alatt?

Röviden, egy olyan világot, melyben **több a boldogság, kevesebb a szenvedés.** Ezen belül **különösen az extrém nyomorúságot kellene mérsékelni.**

Mely utóbbiban az a könnyebbség, hogy viszonylag olcsón lehet segíteni rajta – hiszen akinek semmije sincs, annak a kicsi is sokat jelent.

Továbbá **lásd** az ‘Értékek’ témában, hogy azok is a boldogságból fakadnak; ‘Az etika alapjai’ témában pedig, hogy a helyes cselekvés is.

A javulás legyen tartós és stabil. Ideiglenesen, a jövő felélésével ugyanis könnyen lehet boldogságot venni a ma élők számára, az utókor kárára, jelenleg is eléggé ez zajlik.

Egyszersmind az is jó volna, hogy az eredményeket ne döntse össze az első szél, azok biztos alapokon nyugodjanak. Lásd alább az alapozásról mondottakat.

Azon kívül, az emberek mellett **más érző lényekre is tekintettel kell lennünk valamennyire**: azért meg ők is éreznek, szenvedhetnek, lehetnek boldogok. Nyilván most leginkább az állatokra vonatkozik ez, de ha találkozónánk más értelmes lényekkel, az ő érdekeik képbe kerülnének. (Hozzáteve, hogy az állatok közt is vannak egészen értelmesek.)

Az öntudattal bíró lények ugyanis „egylényegűek”, lásd ezt ‘A világ és az ember egysége és az elme egysége’ témában.

Az persze, hogy „**több boldogság**” legyen a világban, egy **igen puha** meghatározás. Lásd a ‘Preferenciák és hasznosság’ témában a választás nehézségeit, hogy így vagy úgy a jobb sok embernek, egy egész társadalomnak. Lásd továbbá ‘A boldogság keresése és korlátai’ témában, hogy gyakran választásra kényszerülünk, hogy az egyik vagy a másik embernek legyen-e jó, melyikükön segítsünk; illetve az ‘Értékek’ témában, hogy jobb, nemesebb-e a boldogság egyik fajtája a másiknál, favorizáljuk-e például a tudást, ha az emberek csak enni, inni és szexelni akarnak.

2) Nagyléptékű ajánlás

Ahogy fentebb kifejtettem, ezek itt csak a fő irányok és elvek, egy kiindulópont. Egyben a megvitatásra is nyitott.

3) Előkészítheti a szükséges váltást

Mindenekelőtt a fejekben – de azon keresztül a társadalmi rendszerben is; lásd ehhez is az alapozásról írtakat. A jelenlegi rendszer és életmód ugyanis fenntarthatatlan – a változást pedig rendesen meg kell alapozni, máskülönben az emberek nem fogadják el, ellenállnak.

És **ebből a szempontból is jó, hogy itt a fő irányvonalak vannak megfogalmazva**: nincs belőlük sok, és kellően egyszerűek, érthetőek is. Azon kívül széles körben elfogadhatóak, sokan rájuk tudnak bólintani, pl. arra, hogy jó volna fennmaradni, vagy jobbá tenni az embereket, felvilágosítani őket; illetve az alapozás megkönnyítheti az elfogadást, ott, ahol az alaptól nehezebb, például, hogy éljünk mértékletesebben, fogyasszunk kevesebbet a fennmaradásunk érdekében.

4) Nagy valószínűséggel nem ártanak

Az előbbi példák ezt is jól illusztrálják. Mindenesetre az itt javasoltakat is **ésszel kell csinálni azért**; például a felvilágosultságot sem kell ráerőltetni mindenkire.

3.2. A program fő pontjai

Az alábbi három pont a 'Program' részt kitevő három témát foglalja össze.

1) Fennmaradás

Amely nyilván az alapkövetelménye minden továbbinak – és már viszonylag rövidebb távon is meglehetősen súlyos fenyegetésekkel nézünk szembe, jelenlegi globális problémáink miatt.

2) A jószág és etika ápolása

Naivnak tűnhet ilyesmit a zászlónkra tűzni – és valóban, nem arról van szó, hogy a világ működését a szívjószágra bízánk, nagy szükség van az önérdek ösztönző szerepének megőrzésére is.

Amiről szó van, hogy ne hagyjuk parlagon heverni ezt a másik ösztönző erőt sem, mely szintén eredendő részünk, és melynek megvan az az előnye, hogy közvetlenül a helyes cselekvést, mások boldogságát célozza, és hogy többé-kevésbé ingyen működik.

Illetve emlékezzünk az etika kedvezőtlen helyzetére manapság.

3) Felvilágosulás és szabadság

Felvilágosulás alatt egyrészt a tudás bővítését értem – de korántsem csak azt: legalább olyan fontos, hogy jól használjuk a tudást; a különféle problémának a nekik megfelelő módszerekkel álljunk hozzá; illetve, hogy általában véve ésszel, felnőtt módon intézzük a dolgokat. Fontos még, hogy a felvilágosulást sem kell ráerőltetni mindenkire – a vezetőknek azonban felvilágosult embereknek kell lenniük.

Ami a **szabadságot** illeti, itt azt jelenti, hogy vegyük a saját kezünkbe a sorsunkat, a létünket, ne mindenféle társadalmi és evolúciós esetlegességek határozzák meg azokat; magunk

szabjuk meg először is a társadalmi formát, állítsuk meg a fent említett sodródásunkat – és ezt bármikor megtehetjük, ha akarjuk; távlatilag pedig a biológiai kereteinket is magunk jelölhetnénk ki.

4. A világ jobbá tételének elvei

Elöljáróban néhány utalás:

- Mindenekelőtt arra, hogy **nem szabad lemondani a világ jobbá tételéről – de fontos, hogy jól csináljuk**, lásd itt fentebb.

- Az ‘Egység’ témák

Így ‘Az emberiség egysége’, de a többi is: az ezekben megfogalmazottak is segíthetnek javítani a világon. (Például említettem már itt a széleskörű összefogást igénylő problémákat.)

- Állatok, érző lények jóléte

Hogy ne kizárólag a magunk számára tegyük jobbá a világot.

* * *

Most pedig az elvek, melyek elősegíthetik törekvésünk sikerét:

1) A realitások talaján állni és használni az eszünket

Ez magától értetődőnek tűnhet, azért érdemes mégis kiemelni, mert **sok világjobbító idealista**, és inkább a szívük dobban, mint hogy a fejükkel gondolkodnának. Vannak ennek előnyei, például a lelkesedésük, de komoly hátrányai is, lásd majd itt alább az idealizmus csapdáinak elkerülését. (Nem mellesleg, nem ritkán a **vezetők** sincsenek a felvilágosultság magaslatán, és sokuknak a szívük sem épp a közjóért dobban. Ezen is jó volna változtatni.)

Ezzel **nem azt mondom, hogy mindenkinél a racionalitásra alapozzunk**. Egyrészt, mert nem kell mindenkire ráerőltetni a felvilágosulást, másrészt pedig a hatásosság erejét sem kell

elutasítani, akinél másképp nem megy. (Kellő törekvéssel azért, hogy közben, amennyire lehet, meg is értessük vele, hogy miért úgy a jó, illetve, hogy túlságosan hülyét ne csináljunk az emberekből.) Lásd alább, hogy milyen alapvető módszerekkel lehet változtatni az emberek viselkedésén.

2) A gyakorlatiasság fontossága

Ezen belül:

• A gyakorlati valóság ismerete

Először is, a realitások talajáról nemcsak úgy lehet elszakadni, hogy babonás, tudománytalan nézeteink vannak, hanem úgy is, hogy a gyakorlati valóságtól szakadunk el, elefántcsonttoronyból szemléljük a világot, képletekbe temetkezünk. Bár az elméleti megértés is hasznos, ha működő megoldásokat szeretnénk, akkor elkerülhetetlen, hogy alászálljunk a rögvalóságba.

• A nép ismerete

Különösen fontos megérteni a népet, a tömegeket, az egyszerű embereket: **egyrészt**, mert az ő támogatásukra, jóváhagyásukra, együttműködésükre minden rendszernek szüksége van. (Főleg a demokráciáknak.) **Másrészt**, pedig mert rajtuk, a tömegek viselkedésén, gondolkozásán kell változtatni ahhoz, hogy jobbra tudjuk tenni az embert, a rendszert, a világot.

• Döntésképeség, határozottság

A hatékony cselekvéshez szükség van e kettőre, akkor is, ha (kellő megfontolás után) sem biztos, hogy mit kellene tennünk. Illetve egy vezetőnek képesnek kell lennie nehéz döntéseket is meghozni, keménynek lenni, amikor kell; lásd a 'Vezető és beosztott' témában.

• Rugalmasság, feladás

Az is hasznos és gyakorlatias, ha az ember felismeri, amikor valami nem megy, és változtat, megpróbálja másképp, de akár teljesen fel is adja, amikor már nincs értelme folytatni – és továbblép, (ha lehet), anélkül, hogy ügyet csinálna belőle. (Persze a tanulságokat azért jó levonni.)

Például a II. világháborúban a németek és a japánok nem így csinálták, hajlamosak voltak a végsőkig kitartani, önfeláldozó módon a halálba menetelni a biztos vereség tudatában is, a becsület, az elveik illetve a Hitler irtózása miatt mindennemű vereségtől, visszavonulástól – pedig azzal, a menthető megmentésével, később jobban jártak volna. Az amerikaiak ellenben nem problémáztak ilyesmin – a többi pedig már történelem.

Lásd a taktikai rugalmasságot a 'Játszmák, meggyőzés és hazugság' témában, az 'Érvényesülés' témában pedig azt, amikor jobb feladni. Lásd továbbá a kompromisszumkésztséget a 'Konfliktuskezelés' témában.

● **Az elveink rugalmas kezelése**

Illetve bizonyos fokú megalkuvás nemes céljaink tekintetében – mert a gyakorlatban így gyakran kisebb ellenállásba ütközünk, végső soron többet érhetünk el.

Például ha a delfináriumok teljes betiltása helyett azt mondjuk, hogy rendben, legyen – de előírjuk, hogy bánjanak jól az állatokkal, neveljék környezettudatosságra a közönséget, a bevételük egy részét pedig fordítsák környezetvédelemre. Vagy ha azt mondjuk, hogy jó, nem kell vegetáriánusnak lennetek – elég, ha tartotok egy húsmentes napot hetente. Vagy ha a globális problémák kezelése érdekében nem arra szólítjuk fel a népet, hogy holnaptól egyáltalán ne üljenek autóba, repülőre, ne vegyenek semmit – hanem, hogy fele annyit.

Valamint, az elveink rugalmas kezelésén belül maradva, lásd még a következőket:

○ **A jó ügyek túltolása**

Amivel azokat is el lehet idegeníteni, akik egyébként szimpatizálnak az ügyünkkel, lásd a 'Jóból is megárt a sok' témában; valamint itt alább az idealizmus hibáit, köztük a gyakorlatiatlanságot, hogy az idealisták nem alkusznak, illetve elképzeléseik kivitelezhetetlenségét.

○ **Kompromisszumok a politikában**

Melyekre gyakorta szükség van, ha valaki, legalább részben, keresztül akar vinni valamit, lásd az 'Érdekek' témában. Ezen kívül a tekintetben is meg kell alkudni, hogy kire bízuk a hatalmat: jó lelkű, de erélytelen emberekre – vagy olyanokra, akik érdemtelenebbek, de hatékonyabbak.

○ **Jogi kompromisszumok**

A jog abból a szempontból sem csak az igazságot szolgálja, hogy nemcsak az adott ügyre van kihatással, hanem másokra, a társadalomra is, és gyakran erre is tekintettel van. (Például amikor valakivel példát statuálnak.) Másrészt a gyakorlatban is használhatónak kell lennie, nem lehet túl konkrét, részletes, szabályainak kellően általánosnak kell maradniuk – ami azonban utat nyit a szubjektivitásnak. Lásd az ‘Elvek, szabályok, normák’ témában.

○ Etikai engedmények

Ha azt szeretnénk, hogy az emberek minél jobbak legyenek egymáshoz, akkor nem érdemes túl sokat elvárni, etikailag sem, mert különben félő, hogy teljesen elriasztjuk őket. Lásd erről ‘A jóság elvárható mértéke’ témában.

* * *

Az elmondottak szellemében **az itt vázolt program is igyekszik mértéktartó maradni**. Lásd ‘A jóság és etika ápolása’ témában, hogy túlzásba vinni azt sem kell, illetve az érdekek ösztönző szerepének megőrzését; továbbá a ‘Felvilágosulás és szabadság’ témában, hogy a felvilágosulást sem kell mindenkire ráerőltetni.

Valamint **lásd** a ‘Nyitottság’ témában, hogy az ember életéhez ajánlott elveket (pl. a tudatosságot), sem kell túlzásba vinni. (Illetve a gyakorlatban nem is lehet teljesen megvalósítani őket, mondjuk a harmóniát, mert folyton felborítja valami.)

3) A világ bonyolult

Sőt annál sokkal kisebb dolgok is bonyolultak már, az egész világnál pedig nincs bonyolultabb, és ha jobbra akarjuk tenni, akkor el kell fogadnunk, hogy úgy kell hozzányúlunk, hogy messze nem ismerjük pontosan.

Lásd az ‘Egyszerűség és bonyolultság’ témát; illetve a ‘Globális problémák’ témában, hogy azok is bonyolult kérdések, és hogy leginkább csak a fő tendenciákat lehet tudni velük kapcsolatban.

Valamint a ‘Rendezettség’ témában a világ szintjeit, és hogy minél magasabbra megyünk benne, annál puhábbak a szabályszerűségek; az ‘Elvarratlan szálak’ témában pedig a bonyolultság falát.

Másfelől **az emberek szeretik a fejükben leegyszerűsíteni a dolgokat**; és vannak, akik ezt ki is használják a saját érdekükben, lásd az ‘Ideológiák’ témában azok leegyszerűsítő, hamis természetét. Ezért is van, hogy a forradalmak végül gyakran nem úgy sülnek el, ahogy azt először elképzelik.

Attól még azonban, hogy bonyolult, **amennyire lehetséges meg kell próbálnunk megérteni a világot, a rendszereket**, melyekbe bele akarunk nyúlni: mert a bonyolultságuk nem azt jelenti, hogy semmit sem lehet tudni róluk. Azt jelenti, hogy nem tudjuk teljesen megismerni őket, minden tényezőjüket illetve azok összefüggéseit, nem tudjuk ezeket egzakt egyenletekbe foglalni, pontosan kiszámítani a megoldást. **A fő elemek viszont általában azonosíthatók**, így lehet foglalkozni arról is, hogy mit lehet tenni, az alkalmazandó módszerekről – melyek közt, ilyen körülmények között, a puhábbaktól sem szabad eltekinteni.

A tökéletes megoldást azonban nem fogjuk tudni, a legnagyobb hozzáértéssel is jelentős mértékben találgatásra szorulunk, próbálkozni és a hibákból okulva módosíthatni kell a módszerünket. **Az elveket ellenben**, melyek mentén próbálkozunk, elég jól össze lehet szedni – mint itt is látható.

Lásd ezek kapcsán az ‘Egyszerűség és bonyolultság’ témában, hogy a bonyolult (és lényegi) problémák egyszerű, átlátható és robosztus megoldásokat kívánnak, illetve az egyszerű megoldások hasznát; itt alább pedig a nyitott, széles látókörű gondolkodás szükségességét, és azt, hogy az összetett problémákat összefüggéseikben kell kezelni.

Végül, a világ bonyolultsága szerénységre és óvatosságra, körültekintésre és megfontoltságra inti a világot jobbá tenni próbálókat.

4) Nincsenek csodaszerek

Vagyis nincsenek olyan megoldások, melyek:

- **Minden körülmények között alkalmazhatók.**
- **Minden időben alkalmazhatók:** a világ ugyanis változik.
- **Szélmegoldásként alkalmazhatók:**

Vagyis általában nem jó végletekbe esni, például teljes szabadságot adni a piacnak, a globalizációnak, a népakaratnak. (Például, mert adót fizetni senki sem szeret.)

1

Lásd ezekhez a ‘Demokrácia és diktatúra’ témában a jól működő demokrácia előfeltételeit, ‘A piac gyakorlati hiányosságai’ témában, hogy mit nem lehet a piacra bízni és a ‘A piac elvi korlátai’ témát.

2

Mik következnek ebből?

- **A körülményekhez kell igazítani a megoldásokat.**
- **Időnként felül kell vizsgálni őket.**
- **Nem kell végletekben gondolkozni.**

3

Utóbbihoz **lásd** még a ‘Demokrácia és diktatúra’ és ‘A piac alapjai’ témákban, hogy a legtöbb létező társadalmi megoldás keverék; illetve itt alább a piac és globalizáció kézben tartását.

4

Emlékszünk továbbá a bonyolult problémák egyszerű megoldásaira: nos, azért **túlegyszerűsíteni sem kell**; valamint mindjárt szó lesz a **széles eszköztárról**, melyre a világ jobbá tételéhez szükségünk van.

- **Az eredményeknek áruk van, meg kell dolgozni értük, erőfeszítés, áldozathozatal nélkül nem megy.**

5

Sokan szeretnék ugyanis könnyen megúszni, ha lenne egy csodaszer, ami mindent megold, azt lehetne mondani, hogy „piac, és kész”, és nem kellene tovább gondolkozni – vagy, ha nem volna szükség lemondásra, különösen a fogyasztás mérséklésére a globális problémák miatt. Tudomásul kell venni azonban, hogy erőt kell venni magunkon. Lásd ‘A boldogság keresése és korlátai’ témában a messiásvárást.

6

* * *

7

A világ és a körülmények változásával tehát másféle megoldásokat lehet érdemes választani. Ennek két arca: \$

- **Ha bizonyos körülmények között nem volt lehetséges valami, az nem jelenti azt, hogy más körülmények közt sem lesz az.**

8

Például igazságosabbá tenni a társadalmat. A tudás, a technikai lehetőségek bővülése, az anyagi adottságok javulása, a jobb szervezési módszerek mind hozzájárulhatnak a világ igazságosabbá tételéhez – csakúgy, mint az emberek fejében lévő dolgok, a kultúra változása, ha mást tartanak fontosnak, helyesnek, másban látják a sikert, másképp állnak egymáshoz.

Az **anyagi adottságokra** tekintettel látjuk majd, hogy jólétben könnyebb jobbá tenni a világot; az **új technikai lehetőségek** pedig lehetnek például különféle felügyeleti rendszerek, melyek segíthetnek visszaszorítani a korrupciót.

- **Ha bizonyos körülmények között lehetséges volt valami, nem jelenti azt, hogy más körülmények közt is az lesz.**

Például a tőke felhalmozása, a jóléti államok kiépítése: gondoljunk bele, mennyire másképp néz ez ki most, mint annak idején, amikor Nyugat-Európa megszédte magát: a földrajzi felfedezések, a gyarmatosítás, az ipari forradalom, a kielégítetlen kereslet az iparcikkek iránt, a versenytársak hiánya, a kiaknázatlan nyersanyagforrások mind a segítségükre voltak – és akkor rakjuk mellé, milyen lehetőségei vannak most egy feltörekvő országnak. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy új lehetőségek ne keletkeznének, például a globalizáció is sokakat kiemelt a nyomorból újabban – ám ezt semmi sem garantálja.

Kiemelést érdemel a körülmények változásából **a már befutottak hatása a feltörekvőkre.** Ez nem egyértelmű: a gazdag országokból érkező befektetések például segítették a fejlődőket a globalizálódó világban – de nézzünk egy másik példát, azt, ahogyan az interneten befutott óriások mára leuralták a nem is olyan régen még új és nyitott lehetőségeket; ehhez társul még masszív tőkeerejük, esélyt sem hagyva a mai startup-oknak, hogy valaha is a nyomukba érjenek. Lásd ‘Az evolúció tökéletlensége’ témában az ott lévők előnyét.

5) El kell kerülni az idealizmus csapdáit

Amelyekbe sokan belefutottak már, és melyek közül a csodaszerekben (pl. a kommunizmusban) való hit csak az egyik. **Lásd** az ‘Embertípusok’ témában az **idealistákról** írtakat: a fanatizmusukat és radikalizmusukat, a gyakorlatiatlanságukat, hogy nem alkusznak, a megtéveszthetőségüket és manipulálhatóságukat: ezek a jó szándékuk és lelkesedésük ellenére lényegében mindig kisiklatják a próbálkozásaikat.

Lásd továbbá az **ideológiák** témában azok leegyszerűsítő voltát, hamisságát, a zászlajuk alatt elkövetett

kegyetlenségeket és a kommunizmus hibáit; hogy gyakorlatilag mindent meg lehet ideologizálni, valamint a szabadság és az egyenlőség ideológiáját.

Illetve itt fentebb, hogy az ideák világával szemben mindenekelőtt **a realitások talaján álljunk.**

6) Nyitott, széles látókörű gondolkozás

Melyre már utaltam fentebb a **világ bonyolultságából**, valamint a **körülmények sokféleségét** is felhozhatjuk itt, melyek szükségessé teszik, hogy tudatában legyünk a bennünket fenyegető **problémák sokrétűségének**, összetettségének, illetve ismerjük a kezelésükre szóba jöhető **eszközök minél szélesebb körét** is.

Lásd ennek kapcsán ‘A megismerés egysége és az ember életének egysége’ témában, hogy a dolgok több oldalról, többféle módszerrel történő szemlélete segíti a körütekintést igénylő problémák jobb megértését, kezelését; illetve ‘A megismerés módjai’ témában a megismerés jelenleg jellemző szétesését.

Egy valóban összetett probléma esetén természetesen lehetetlenség minden tényezőt, következményt ismerni, kezelni – de nem is erről van szó: **a fő tényezőket, és azok összefüggéseit** kell azonosítani, ezeket viszont széleskörűen, nemcsak egy-egy területen, szakterületen belül.

Egyszersmind fontos, hogy **összefüggéseikben kezeljük** az összetett problémákat, azok tényezőit. Például a klímaváltozás kapcsán sem elég csak meghozni egy törvényt, hogy innentől kezdve csak elektromos autók járhatnak, mert akkor mi lesz azokkal, akik nem engedhetik meg maguknak? Mit lépnek majd a vállalatok a megnövekvő szállítási költségekre? Mi lesz a gazdasági növekedéssel, hogyan reagál az olajlobbi, nem lesz-e még nagyobb zűr a Közel-Keleten? Lásd ezzel szemben a ‘Specializáció és standardizáció’ témában az összetett problémák jelenleg tapasztalható széteső szemléletét és tüneti kezelését.

Az **eszközökről** szólva pedig nyilván azért érdemes **tágan gondolkozni**, mert a megoldandó problémák is sokrétűek; gyakran súlyosak is, ezért minden lehetőséget meg kell ragadnunk – valamint, a fentebb emlegetett puha módszereket, és a gyakorlatiasságot illetően, mindenekelőtt arra kell tekintettel lennünk, hogy mi az, ami a gyakorlatban működik,

valóban segíteni tud: legyünk tehát nyitottak az alternatív eszközök irányába is, ezeket se utasítsuk el automatikusan.

Jó volna továbbá **intézményesíteni az alternatív megoldások utáni kutatást** \$: kellene egy komoly hely, ahol bárkit meghallgatnak, aki úgy véli, van egy ötlete, amellyel jobba lehetne tenni a világot – jelenleg ugyanis nincs hol bemutatni az új, a bevettektől eltérő, non-profit elképzeléseket. És akkor is, ha a legtöbb ilyen butaság – mert akár csak ha minimális esély van arra, hogy valamelyik beválik, már érdemes adni nekik egy esélyt. Példának pedig, igen, itt az Egyvilág.

Más területeken ellenben megvan már ez az intézményes kutatás az újdonságok, tehetségek után: lásd egyfelől a különféle népszerű tehetségkutatókat, celebgyárakat, illetve ahol a feltörekvők majd várhatóan hasznot is hajtanak. Másfelől olyan területeken is van lehetőség a bemutatkozásra, ahol profitról nemigen van szó, de már kiépült rendszerük, hagyományaik, társaságuk van, megfelelő összeköttetésekkel, lobbierővel, a társadalomba való beágyazottsággal: így akkor is megvannak, és keresik az utánpótlást, ha nem érdekelnek elég embert ahhoz, hogy a piacról is megéljenek; gondoljunk a magas kultúrára, a népművészetre vagy a tudományra.

Lásd az ‘Érdekes kulturális jelenségek’ témában a szórakoztatás iparszerősödését, ahogy sorozatban gyártják a „sztárokat”, celebeket. Lásd továbbá a ‘Globális problémák’ témában javasolt központi szervezetet azok kutatására.

Erősíteni, **intézményesíteni** kellene továbbá **az excentrikus tehetségek gondozását**, a zsenik, a generalisták, a bölcsek adottságainak ápolását és felhasználását \$. És megint csak: biztos, hogy sok a sarlatán is – de nem mindenki az. A valódi alternatív tehetséget pedig nem bölcs dolog veszni hagyni.

Végül, természetesen a **hagyományos tehetségek** is nagy értéket képviselnek. Őket illetően pedig azt volna jó elérni, hogy legalább egy számottevő hányaduk stabilan **a világ jobbításán dolgozzon**, ne hagyjuk, hogy a pénzes iparágak szabadon téríthessék el őket ettől. Azoknak pedig, akik önmaguktól is **lelkesek**, szeretnének tenni valamit a világért, (akár többé, akár kevésbé tehetségesek), **konkrét lehetőségeket** kell biztosítani, hogy energiáikat ebben az irányban hasznosíthassák.

Lásd még alább a távlatokban való gondolkozást, és hogy mindkét oldalról szedjük össze a jó megoldásokat.

7) A megoldások tökéletlenek

Ezt **több szempontból** láttuk már fentebb: a világ bonyolultságát, mely megakadályozza, hogy kiszámítsuk az optimális megoldást; hogy elveink rugalmas kezelésével,

bizonyos fokú megalkuvással több jót érhetünk el a gyakorlatban; és hogy nincsenek csodaszerek. Továbbá lásd majd alább, hogy gyakran nem lehet minden célt egyszerre elérni, valamennyit fel kell adni az egyikből, hogy a másikban előbbre jussunk.

1

Bele kell tehát törődnünk, hogy **utópiák nincsenek**.

Érdemes még itt utalni a **tüneti kezelésre**, mely megint csak tökéletlen, hiszen alapvetően minden problémának a gyökerét volna jó megoldani – ám ez nem mindig lehetséges, vagy nem elég gyorsan. A tüneti kezelésnek is meglehet tehát a létjogosultsága, és mindenképp jobb, mint a semmi. (Bár arra vigyázni kell, hogy ne a probléma elodázására használják.) Bővebben lásd ‘A problémák kezelése és elviselése’ témában.

2

Számos egyéb helyen is kitűnik a könyvben, hogy **a világ sok szempontból tökéletlen** – illetve sohasem lesz tökéletes.

3

○ **Jónak lenni nehéz**

4

Abban az értelemben, hogy mi minden akadályozza azt, sok egyéb mellett az emberi természet is, eredendő önzésünk, hajlamunk az agresszióra, stb... Lásd ‘A jóság elvárható mértéke’ témában.

Emlékezzünk itt fentebb az érdekek szerepének megőrzésére is.

○ **Óhatatlan súrlódások**

5

Úgy a politikában, mint a személyes kapcsolatokban: ahogy zajlik az élet, folyamatosan keletkeznek a konfliktusok. Lásd a ‘Politikai konfliktusok’ és ‘Konfliktuskezelés’ témákban.

○ **Egyenlőtlenségek**

6

Ezek is lesznek mindig, reálisan nemigen létezhet társadalom egyenlőtlenségektől mentesen, lásd az ‘Egyenlőtlenség’ témában. (Bár teljes egyenlőséget nem is igazán vár senki – más dolgokat azonban igen, így tisztességes elbánást.)

○ **Igazságtalanság a társadalmi rendszerekben**

Emlékezzünk a világ, a természet közönyére, hogy sok igazságtalanság van benne, illetve az is elhangzott, hogy a társadalom is messze van az igazságostól.

7

Lásd egyrészt a ‘Gazdaságpolitika, makroökómia’ témában, hogy ha kellően egyszerűnek, hatékonnak akarjuk megtartani a gazdasági szabályokat, akkor kénytelenek vagyunk feladni az igazságosságukból.

Illetve általában véve, az egész jogrendszerrel kapcsolatban is így van ez, **lásd** az ‘Elvek, szabályok, normák’ témában; továbbá azt is, hogy a közérdek miatt is sérülhetnek az egyéni érdekek, valamint, hogy az ítélkezésben elkerülhetetlen a szubjektivitás.

8

Attól még azonban, hogy nem lesz tökéletes a világ, korántsem mindegy, hogy mennyire tökéletlen: igyekezni kell minél jobbra tenni.

8) Minden megoldásnak megvannak az előnyei és hátrányai, győztesei és vesztesei

Erre is több példát lehet találni a könyvben: lásd kiváltképp a **‘Demokrácia és diktatúra’** témában azok előnyeit és hátrányait; **‘A piac előnyei’**, **‘A piac elvi korlátai’** és **‘A piac gyakorlati hiányosságai’** témákat, utóbbiban azt is, hogy kiknek kedvez a **szabad verseny**; valamint a **‘Gazdasági válságok’** témában, hogy ki állja a ceppet, vagyis a válságkezelés költségeit.

Vagy emlékezzünk a **COVID-19 járványra**: ott is súlyos kérdés volt minden ország számára, hogy **bezárkózzanak-e, leállítsák-e a gazdaságot** vagy sem. Szigorú korlátozásokkal ugyanis hatékonyan vissza lehet szorítani a vírus terjedését, számos élet meg lehet menteni – ugyanakkor még sokkal többek megélhetése kerül veszélybe az intézkedésekkel együtt járó gazdasági visszaesés miatt. Itt is választás kérdése volt tehát, hogy kik (és mennyire) legyenek a „győztesek” és „vesztesek”. (Bár ezt így nemigen mondták ki, hiszen a vesztesnek kijelölteknek az sohasem esik jól.)

Idézzük fel továbbá a fent említett **választás nehézségét**, hogy hogyan jobb egy egész társadalomnak.

Érdemes észrevenni még, hogy a különböző helyeken gyakran különböző megoldásokat választanak.

És teszik ezt **több okból**: egyrészt mert az egyik helyen ilyenek a körülmények, a másikon olyanok, és mint láttuk, az eltérő körülmények eltérő megoldásokat kívánnak. Másrészt eltérően értékelik az előnyöket és hátrányokat, az egyik nép az anyagiakban keresi a boldogságot, a másik inkább nyugalomra vágyik – **illetve** az sem mellékes, hogy az egyes népeken belül kinek, melyik pártnak a kezében van a döntés, hiszen nyilván mindenki azt a megoldást választja, amelyik neki kedvez. **Végül**, még ha minden más azonos is, gyakran bizonytalan, hogy az különböző alternatívák mivel járnak majd, hova futnak ki, hiszen a világ bonyolult, és ki így, ki úgy látja a jövőt – az emberek emiatt is másképp döntenek tehát.

9) Meg kell alapozni a változásokat

Mindenekelőtt a fejekben.

Igen jellemző ugyanis, hogy a tetővel kezdik el a házépítést, azonnal eredményeket, sikert akarnak – aztán meg fáj, amikor csakhamar dugába dől a próbálkozás. Igaz ez **egyéni szinten**, amikor valaki úgy akar karriert, előléptetést, üzleti sikert, hogy megdolgozott volna érte, letett volna valamit az asztalra, kellően előkészítette volna a terepet. És igaz **társadalmi szinten** is.

Mert ha valamit...

A nagyszabású társadalmi változtatásokat, a világ jobbá tételét aztán tényleg nem lehet légvárként felépíteni.

Hiszen a világ tele van megkövesedett rendszerekkel és gondolkozásmódokkal, melyeken minden reform azonmód elvérzik, amelyet nem készítenek elő azok alapos megdolgozásával, felpuhításával.

‘A kultúra és az ember’ témában bővebben lehet olvasni ezekről.

Itt csak röviden:

- **Az emberek fejében lévő dolog alapvető fontossága**, mert főképp ezen múlik, hogy az emberek hogy érzik magukat, hogy bánnak egymással, mennyire manipulálhatóak, milyen vezetőket választanak, és az is, hogy merre megy a világ. A mélyreható, tartós változásokat alsó szinten kell megalapozni.
- **Mit értek itt az emberek fejében lévő dolgokon?** A motivációkat, széleskörű tájékozottságot, világnézetet és a kulturáltságot. (Nem pedig a szakismereteket.)
- **Az emberek alaptól** ragaszkodnak a régihez, a megszokotthoz, ellenállnak a változásnak, nehezükre esik megtenni, amit kell.

Vegyük **például a fogyasztás visszafogását**, melyre a környezetvédelem, a klímaváltozás kézben tartása miatt volna szükség – és hogy mennyivel könnyebben menne ez, ha előzetesen megtanítanánk az embereket az egyszerű dolgok örömére, hogy vegyék észre, a fogyasztáson kívül mi minden másban is örömet lelhetnek; az Egyvilág is ezzel próbálkozik: így nemcsak a kívánt változást lesz könnyebb elérni, de az embereknek is kevésbé kell erőt venniük magukon. Lásd ‘A boldogság forrásai’ témában az egyszerű dolgok örömet; illetve a ‘Társadalom és önállóság’ témában az anyagi igényeink felülvizsgálatát.

A megfelelő alapozás mellett is számíthatunk azonban arra, hogy nem elhanyagolható **erőfeszítésre, lemondásra** lesz szükség, erőt kell vennünk magunkon, egyeseket pedig így is **külső erővel** kell majd rávenni az együttműködésre – ha tényleg jobbá akarjuk tenni a világot.

Az alsó szinten történő alapozás közben azért **a felső szintről sem szabad elfeledkezni**, mert az is fontos: lásd alább a jó vezetést és a példamutatást.

Illetve a gondolatok és szavak hatalmát ‘A kommunikáció gyakorlatának alapjai’ témában.

A dolgok rendezése az emberek fejében a társadalmakon belüli rend alapja is; utóbbi pedig a társadalmak közötti rendé.

Mert humánus, felvilágosult **társadalmat** akkor lehet építeni, ha az emberek is ilyenek, hiszen akkor látják szívesen ezeket az elveket a társadalom rendező elveiként is; illetve azt is az emberek fejében kell megalapozni, hogy a társadalmi rendet elősegítő módon viselkedjenek maguk is. Továbbá nem kell sokat magyarázni, hogy **nemzetközi szinten** is akkor lesz rend, ha a nemzettek, azok vezetői is felvilágosultak, és stabilan azok, otthon is rend van náluk.

Mindezen felül **a globális problémáink is nagyrészt a fejekben gyökereznek**, lásd ezt a ‘Globális problémák’ témában – illetve a szükséges gondolkozás- és életmódváltást is, és hogy utóbbiak az azért jók, mert nem kell hozzájuk semmi újat feltalálni.

Lásd továbbá ‘A kultúra és az ember’ témában, hogy **a gondolkozás, a kultúra átformálása lassú folyamat** – az alapozás tehát, ha kellően gondos, eltart egy darabig. **Ezzel szemben a törvényeket gyorsan át lehet írni**, az érdekeiken keresztül az embereket gyorsan másfelé lehet irányítani – az így elért eredmények azonban, alapozás híján, meglehetősen **ingatagok**, mert az emberek megpróbálják kijátszani a szabályokat, leszavazzák, kilobbizzák, hogy átírják, visszacsinálják azokat. Nem ezt mondom, hogy ez a módszer, a törvényekkel, szabályokkal való operálás, haszontalan – de inkább csak tüneti kezelést jelent.

Lásd végül az ‘Érvényesülés’ témában az alapozásról általában.

Valamint a ‘Demokrácia és diktatúra’ témában, hogy még egy diktatúrában sem mellékes, hogy a nép mennyire támogatja a diktátort, annak intézkedéseit.

10) Nagyobb hangsúlyt kell fektetni a lelkiekre a mainál

Először is, az előbb láttuk az **alapozást, elsősorban az emberek fejében.**

Másrészt a könyvben több helyen olvashatunk a lelki dolgok jelenlegi elhanyagoltságáról. Itt fentebb is utaltam már a

technika felértékelődésének ez irányú hátulütőjére. Lásd aztán az ‘Ember, társadalom és család a modern világban’ című témában a versenynyomást, az anyagiakért folytatott napi hajtást, ami nem hagy időt a befelé fordulásra; illetve ugyanott az ember általános magára hagyottságát. Konkrétabban az etikai problémáival sincs nagyon hova fordulnia a modern embernek.

Mit jelent az, hogy nagyobb hangsúlyt helyezni a lelkiekre?

A lélek megismerését, a lelki jelenségek kutatását; a fennálló lelki problémák azonosítását, illetve a **társadalmi** problémák lelki gyökereinek feltárását – és ezek kezelését. Illetve, nem mellesleg **egyéni** szinten is hasonlókat javaslok, lásd különösen az ‘Önismeret’, a ‘Lelki betegségek’, a ‘Kellemetlen gondolatok’ és a ‘Gyereknevelés’ témákat.

De természetesen itt **sem kell átesni a ló túlsó oldalára**: nem arról van szó, hogy mindenki dobja el, ami a kezében van, és naphosszat csak meditáljon – mert nyilvánvaló, hogy egy jobb világban is szükség lesz az anyagiakra, a technológiára is. Csak annyi, hogy az utóbbiak mostanra meglehetősen háttérbe szorították a **lelkieket** – melyeket elő kell venni az árnyékból, és **az anyagiak mellé, azokkal egy sorba kell állítani**.

Végül, ismerjük fel, hogy **a cél az általában véve boldog emberiség** – nem pedig annak valamely kiemelt összetevője, például az anyagi javakban való dúskálás. Az embereket tehát egyszerre kell jómódúvá, egészségessé, egymással harmóniában élővé tenni, stb... Emlékezzünk ennek kapcsán is a széles látókörre.

Azért érdemes ezt külön elmondani, mert **a boldogság különböző összetevőinek külön szakemberei vannak** (közgazdászok, orvosok, stb...), akik hajlamosak a saját nézőpontjukból szemlélni a problémákat, azoknak a saját szakterületüket érintő aspektusaira kínálnak megoldásokat – ami nem feltétlen segít a többi aspektuson, esetleg még súlyosbítja is azokat. (Például ha a nagyobb gazdasági teljesítménynek nagyobb stressz, egészségromlás az ára – vagy épp környezetrombolás.)

Valamint tudomásul kell venni azt is, hogy többnyire nem lehet minden aspektust egyszerre a maximumra tolni, **nem lehet minden szempontból egyszerre tökéletes a helyzet**, egyesekből kénytelenek vagyunk feladni, hogy másokon javítani lehessen; például nem lehet teljesen stresszmentesen, konfliktusok nélkül termelni. A megoldás ezúttal is egy megfelelő **egyensúly** megtalálása, amely összességében minél boldogabbá tesz bennünket. Ez pedig vélhetően valahol középen lesz, hiszen hiába volnánk például rendkívül gazdagok, ha ennek elérésére rámenne az egészségünk – de a teljes stresszmentességgel sem lennénk túl boldogok, ha közben nem volna mit ennünk.

11) A jó vezetés fontossága

A világ jobbá tételében éppúgy, mint mindenféle szervezetnél, úgy a csúcs-, mint az alacsonyabb szintű vezetőkre vonatkozóan. Lásd a ‘Vezető és beosztott’ témában az energiák megszervezését, irányítását, a vezetettek lelkesítését és összekovácsolását; illetve hogy milyen a jó vezető. (Egyebek mellett felvilágosult és humánus – ugyanakkor gyakorlatias, határozott is, és, a felsőbb szinteken legalábbis, vízióval is rendelkezik.)

Lásd itt fentebb, hogy az alapozás mellett a felső szintről sem szabad elfeledkezni, valamint alább a vezetők szerepét a példaállításban.

Jelen állás szerint azonban van még mit javítani a vezetés minőségén. Lásd a ‘Demokrácia és diktatúra’ témában, hogy a hatalom továbbra is a hataloméheseket és a saját pecsenyájukat sütögetőket vonzza, gyakran nem az arra érdemesek kezébe kerül, értelmes embernek próbálkozni sincs kedve. Említettem továbbá az emberiség gyerekes viselkedését, és hogy jó volna végre felnőtt módon intézni a dolgokat: kiváltképp vonatkozik ez a felső vezetésre.

Lásd végül a ‘Politikai konfliktusok’ témában a vezetők megválogatását és felkészítését; illetve itt fentebb utaltam a jól működő demokrácia előfeltételeire, melyek hiányában a szavazók sem a legérdemesebbekre voksolnak.

12) Gazdasági válaszok, és a rendszer átalakítása

Ezt a kettőt **egyfelől** azért érdemes **együtt kezelni**, mert a jelenlegi rendszer elsősorban gazdasági oldalról hibás, legfőképp, mert a benne tapasztalható és általa gerjesztett mértéktelenség, pazarlás az emberiséget fenyegető globális problémák egyik fő oka. (Meg lásd fentebb a piaci rendszer egyéb hibáit is.)

Másfelől mind az emberek kellő anyagi jólétéhez, mind a rendszer átalakításához szükségesek a megfelelő gazdasági alapok, források.

Lásd a ‘Gazdasági növekedés és fejlődés’ témában az alapvető jólét kiemelt fontosságát, hiszen a **nyomor** közvetlenül is súlyos szenvedést okoz, ezen felül pedig frusztrál is, és akinek nincs mit veszítenie, könnyebben fordul mások ellen. Hasonlóan, az **egyenlőtlenség** is a társadalmi feszültségek,

problémák alapvető forrása, és ha teljesen felszámolni reálisan nem is lehet, (és nem is volna praktikus), de az ellenőrzés alatt tartása mindenképpen kívánatos, lásd az ‘Egyenlőtlenség’ témában. Egyszersmind a jól működő demokrácia említett előfeltételei között is ott van a széles középosztály, a mérsékelt egyenlőtlenségek.

Mindazáltal, mint láttuk, **a jelen kor, összességében, a bőség kora.** Lásd ehhez a ‘Globális problémák’ témában, hogy időben, és **most a jó időkben kellene lépni,** mert most még megvannak a szükséges erőforrások, egyben a problémák is kisebbek, könnyebben kezelhetők, mint ahova máskülönben fajulnak majd a dolgok. A ‘Modernitás és etika’ témában olvasható továbbá, hogy **etikai kérdésekkel is könnyebb jólétben és stabilitásban foglalkozni,** a „van”-ból könnyebb adakozni.

Illetve emlékezzünk itt fentebb a kultúra humanizálásának előfeltételeire is.

Szintén a ‘Globális problémák’ témában írom, hogy a kényelméről az ember a pusztulása árán sem mondana le. Ehhez itt azt tenném hozzá, hogy amikor a világban (**morális, előrettekintő**) haladást értünk el, azok számos alkalommal **olyan (technológiai) előrelépésekhez társultak,** melyek lehetővé tették, **hogy a megszokott életszínvonalnak ne kelljen csökkennie.** Gondoljunk például a rabszolgaság, jobbágyság eltörlésére – és az ipari forradalomra; a női egyenjogúságra – és a háztartási gépek elterjedésére; vagy az ózonlyuk befoltozására – amihez megvolt a (kellően olcsó) helyettesítő technológia. (Ellentétben a klímaproblémával, amihez nincs meg.) (@@A női egyenjogúságot és a háztartási gépeket illetően nem vagyok teljesen biztos. Vélemények? Mennyire estek ezek egybe időben?)

A moralitás és az anyagiak kapcsolatában nem árt még észrevenni, hogy **a gazdag országok jelenlegi anyagi, morális sikerei mögött azért elég sok kevésbé szalonképes dolog húzódik meg:** a gyarmatosítás, a modernkori rabszolgaság és a saját munkásosztályuk kizsákmányolása a kapitalizmus hajnalán.

* * *

Hasonlóan ahhoz, ahogyan az emberek fejében lévő dolgok mellett a vezetés minősége is fontos, a rendszer, amelyben az emberek élnek, is lényeges tényezője annak, hogy hogyan mennek a dolgok, hogy mennyire jó vagy rossz a világ: **a rossz rendszer is nagyban hozzájárul a bajokhoz.**

Miért? Azért mert hiába lennének az emberek hajlandóak változtatni, például kevesebbet fogyasztani, ha a fennálló rendszer épphogy a fogyasztásra épül, igyekszik azt minden eszközzel gerjeszteni – és hasonló.

Bár, ez esetben, jellemzően az **emberek** sem törik magukat a változásért, mert alapvetően szeretnek fogyasztani, a **rendszer** tehát alpból, **rövidtávon, nincs ellenükre.** Hosszú távon viszont ez a felállás megbosszulja magát, felemészti az erőforrásokat, stb... –

úgyhogy az ilyen rendszerek változását is a fejekben kell megalapozni. Másrészt vannak olyan rendszerek is, melyek **rövidtávon, közvetlenül is rosszak** a bennük élőknek, azok nagy részének, mint az elnyomó diktatúrák: ezeken az emberek alapból is változtatnának, ha módjukban állnak.

Emlékezzünk még a **törvények átírására** fentebb, hogy ekképp, az érdekekre való ráhatással viszonylag gyorsan lehet változtatni – bár az ilyen eredmények nincsenek megalapozva a fejekben, ezért ingatagok.

A rendszer átalakításával kapcsolatban **lásd** még a ‘Globális problémák’ témában a világ lelassítását, a ‘Fennmaradás’ témában pedig a hatékonyságból, teljesítményből való áldozást.

Illetve, ha közben a fejekben is sikerül változtatni, átszoktatni az embereket az egyszerű dolgok örömére, akkor kevesebb is elég lesz az anyagiakból, kisebbnek érzik majd az áldozatot.

13) Jó példával elől járni dicséretes

Elsőként belevágni valamibe mindig **kockázatos**, a világjobbítás terén pedig többnyire nem is kecsegtet nagy haszonnal, az úttörő számára kimondott **áldozatvállalással jár**. Láttuk fentebb az összefogást igénylő problémákat: ezeknél kifejezett hátrányt jelent szembe menni a tétlen tömeggel, betiltani az olcsó, bejáratott benzines autókat, korlátozni a spekulációt, ami elől a tőke könnyen számára barátságosabb országokba menekül.

Később azért bizonyos hasznuk is származhat az úttörőknek a bátorságukból: már rutinosan mozoghatnak a terepen, amelyen mások még csak az első lépéseiket teszik. Utóbbiak azonban annak biztos tudatában indulhatnak neki, hogy a dolog lehetséges, az úttörők nyomdokában haladhatnak; támaszkodhatnak azoknak a tapasztalataira, akik az ösvényt kitaposták, és ezzel jelentős szolgálatot tettek a köznek. **Elvárni nem lehet**, hogy valaki aránytalan áldozatot vállalva, mások támogatása nélkül **első legyen** – **de** ha megteszi, az mindenképp **dicséretes**. Az azonban **elvárható, hogyha mások kellő számban már jó útra tértek, akkor senki ne maradjon kerékkötő, potyautas**.

Lásd a ‘Jó cselekedetek’ témában a jó és rossz példáról írtakat, illetve **a vezetők kiemelt szerepét a példaállításban**. A ‘Gyereknevelés’ témában szintén előjön a példamutatás; azon kívül pedig, mint az előbb leírtakból kitűnik, egészen magas szinten, **a nemzetek körében** is működhet a jó példával való elől járás.

14) Ellenérdekek, potyautasok

Vannak ugyanis, akiknek egy rosszabb világban is jobb; meg olyanok is, akik szeretnék megúszni, hogy nekik is áldozatot kelljen vállalniuk egy jobb világért.

Hogy lehet valakinek egy rosszabb világban jobb? Kétféleképpen: **egyrészt** úgy, hogy ők a jelenlegi rendszer haszonélvezői (hosszabb távon is), például az olajcégek vagy a globális szabad piacból legtöbbet profitáló tőkések, spekulánsok, menedzserek. **Másrészt** meg úgy, hogy rövidtávon gyakran még azoknak is jobb úgy, ahogy van, akiknek hosszabb távon elemi érdekük volna a változás; mint a fogyasztóknak, akik szintén szeretnek olcsón és sokat vásárolni – akkor is, ha ezzel a gyermekeik jövőjét teszik tönkre.

Ami a **haszonélvezőket** illeti, éppen mert a rendszer nekik dolgozik, megvannak az eszközeik, pénzük, befolyásuk és hatalmuk ahhoz, hogy hatékonyan védelmezzék a pozícióikat, akadályozzák a változásokat. Viszont, ha a rendszer fenntarthatatlan, azzal végül ők is buknak – így, ha ezt meg lehet értetni velük, azzal esetleg rá lehet venni őket a reformokra.

Ez így békésebb – viszont egy rosszabb rendszert konzerválhat, mintha gyökeres változtatásokat hajtanánk végre, (bár, mint láttuk, a forradalmak is gyakran rosszul sülnek el), meg általában sem jellemző az emberekre, az uralkodó rétegekre a belátás. A fejekben történő alapozás mindenesetre nekik sem árt.

Lásd ezek kapcsán a ‘Globális problémák’ témában az ellenérdekeket; a ‘Részvények, tőzsde, spekuláció’ témában, hogy a gazdagoknak, illetve azoknak, akikhez a tőke menekülne nem érdekük a szigorúbb szabályozás; ‘A piac gyakorlati hiányosságai’ témában, hogy a gazdaság pörgetése, rövidtávon, gyakorlatilag mindenkinek érdeke, a dolgozóknak, fogyasztóknak is; valamint a ‘Specializáció és standardizáció’ témában, hogy a rendszerek nem támogatják a saját megváltoztatásukat.

A **potyautasokról** általában a ‘Versengés és együttműködés’ témában lehet olvasni, illetve itt az előbb utaltam a széleskörű összefogást igénylő problémákra: ezeknél jellemzően jobban jár az, aki potyautaskodik, úgy húz hasznát mások közös erőfeszítéséből, hogy maga nem járul hozzá ahhoz. (Sőt, azon felül is aláássa azt.) Például ha egy ország továbbra is olcsó szénérőműveket épít, amikor mások drága pénzen igyekeznek áttérni a tiszta energiára; vagy ha adóparadicsomot hoz létre a nemzetközi tőke számára. Érthető, hogy miért kihívás az együttműködés megteremtése.

15) Az emberiség egységének fontossága

Erről egy külön téma szól, benne egyebek mellett a következőkkel:

- Az emberiség többszörös megosztottsága jelenleg – és az egy irányba evezés kívánalma;
- Az említett összefogást igénylő problémák részletes bemutatása;
- A nagyobb harmónia, ami e problémák hatékony kezelése mellett a másik fő hozadéka lehetnek az egységnek;
- A párbeszédnek, és az elvakultságtól, szélsőségességtől való tartózkodásnak a fontossága; illetve hogy lássuk meg a jót és a rosszat is, úgy magunkban, mint az ellenoldalban, lássuk meg az ellenoldal igazát, erényeit is.
- Mik segíthetik elő az emberek közelebb hozását egymáshoz?
- Annak a fontossága, hogy senki ne érezze magát teljesen eltiporva.

Fentebb láttuk, hogy az egység csírái már megjelentek.

16) Mindkét oldalról összeszedni a jó megoldásokat

Vagy akár több (szembenálló) táborból is összegyűjteni a jó ötleteket, módszereket a saját eszköztárunkba, hogy az előttünk álló feladatokat, problémákat a nekik megfelelő legjobb eszközzel kezelhessük – tekintet nélkül arra, hogy hol találtuk azt az eszközt. (*Best of both worlds*)

Például, hogy bizonyos körülmények között hasznos lehet a viszonylag erősebb állami kontroll, mondjuk vészhelyzet idején, vagy amikor megszaladnak a szabadpiac által gerjesztett egyenlőtlenségek – máskor viszont előnyösebb a lazább hozzáállás: amikor nincs komoly indok az emberek személyes szabadságának korlátozására, vagy amikor az egész ország szegény és kihasználatlan energiák szunnyadnak sokak vállalkozó kedvében. Természetesen a szigor és a lazaság (és más **megoldások** is) egy **skálát képeznek**, a kérdés tehát az, hogy hol *mennyire* alkalmazzuk őket. A helyzettől függ tehát, hogy mennyire érdemes beavatkozni a társadalom életébe: **a jó megoldások összegyűjtésének kiemelt területe a jobb- és baloldaliság.**

Mindkét oldal felé nyitottan, összességében *valahol* középen kell tehát keresni a megoldást.

Lásd ehhez a közbenső megoldásokról írtakat a 'Szélmegoldások' témában, és hogy ez **nem azt jelenti, hogy a megoldás pontosan középen volna, csak annyit, hogy általában nem a szélsőségekben, hanem *valahol* a közép környékén.** Azért érdemes ezt hangsúlyozni, mert, ahogy most van, megosztottságunk közepette, a nagy többség egyre csak a saját nótáját fújja, mereven elzárkózik az ellenoldaltól és ösztönösen elutasít mindent, ami a falon túlról jön.

Ez persze **meg is bonyolítja az életet:** el kell dönteni, hogy akkor hol legyen az a megoldás, meg kell indokolni, el kell magyarázni, stb... Tekintettel azonban a gyakorlatiasság elvére, túlságosan **nem kell erőltetni, hogy tökéletesen válasszunk,** ami gyakorlatilag úgymint lehetetlen, és a szubjektivitást sem lehet kiküszöbölni belőle. Ez aztán mindig teret enged a kritikának – amely azonban, ha jó szándékú, kimondottan jót is tehet a végeredménynek.

Olyan is lehet aztán, hogy **bizonyos körülmények között, bizonyos kérdésekben, túlnyomórészt az egyik oldal álláspontját tesszük magunkévá, máskor meg a másikat.** Például ha vészhelyzetben nem csak félig zárjuk le a határokat, hanem a gyors, egyszerű, hatékony megoldás választjuk, a teljes határzár – mert ilyen helyzetben valóban ez az ésszerű, az ezt követelő (jobboldali, konzervatív) pártnak van igaza. (Az esztelen extremitásoktól azonban, természetesen, mindig tartózkodni kell.)

Továbbá nem is csak arról van szó, hogy rendszerint középen keressük a megoldást, hanem arról is, hogy **az egyes táborokban felmerülő jó ötleteket a magunkévá tegyük, úgy is, ha azoknak nincs ellenpárjuk;** például ha az egyik tábor a megújuló erőforrásokba fektetne, a másik meg betiltaná a nyerőgépeket a kocsimákban – mi pedig mindkettőben látjuk a rációt. (Bár annyiból ilyenkor is szokott lenni ellenpont, hogy amit az egyik tábor felvet, annak a másik kb. automatikusan ellentmond. Ezt a készletet kell legyőznünk.)

Próbáljunk meg tehát **ügyek, nem pedig pártvonalak mentén politizálni és ítéletet alkotni; beleértve azt is, hogy ne**

utáljuk, ne romboljuk szét a jó dolgokat, csak azért, mert a másik oldal csinálta őket.

Lásd ennek kapcsán az 'Ítéletalkotás' témában, hogy jó ügyek körül is vannak rossz emberek, és rossz ügyek körül is jók.

* * *

Idevág továbbá, hogy az **alapvető szabályok** (különösen az alkotmány) lefektetéséhez és a **hosszú távú projektekhez** széles alapokon nyugvó **konszenzus kell**; lásd a 'Demokrácia és diktatúra' témában. Illetve emlékszünk még a nyitott, széles látókörű gondolkozásra itt fentebb.

17) Távlati gondolkodás és cselekvés

Hiszen a világ jobbá tétele, az emberek, a kultúra, a rendszer megváltoztatása nagy feladat, nem megy egyik napról a másikra.

Ehhez képest **manapság igencsak jellemzőek a változó körülményeknek kitett, könnyen kifulladás, rövid életű programok**. Lásd különösen a 'Globális problémák' témában az azok kezelésére eddig felvázolt nemzetközi tervek komolytalanságát; de alacsonyabb, nemzeti szinten is gyakori, hogy anélkül állnak hozzá makacs problémáknak, hogy tudomásul vennék, ha tényleg komolyan gondoljuk, ha gyökeres változásokat akarunk elérni, akkor magunknak is ugyanolyan makacsoknak kell lennünk, mint a problémáknak, egy néhány hónapos kampány semmin nem változtat, egy-két év is kevés lesz, **sok esetben legalábbis évtizedes erőfeszítésre volna szükség**.

Mint például a hátrányos helyzetű kisebbségek felzárkóztatása esetében. Lásd továbbá a 'Demokrácia és diktatúra' illetve 'A piac gyakorlati hiányosságai' témákban a demokrácia és a piac rövidtávú szemléletét, valamint 'A boldogság keresése és korlátai' témában, általában az emberek nemtörődömségét a jövőt illetően.

No és **a távlatok lehetnek egészen távoliak is**, emlékezzünk fentebb, hogy egyszer majd magunk szabjuk meg a biológiai formánkat.

Mi igényelnek a hosszú távú programok?

○ Kitartás

Beleértve azt is, hogy ha kudarcot vallunk, akkor nem adjuk fel, újra megpróbáljuk. (Legalábbis ameddig van értelme; illetve valahogy másképp, mint ahogy nem ment.) Lásd az

‘Érvényesülés’ témában, hogy javarészt azok lelkesedése is hamar elpárolog, akik először nagy nekibuzdulással fognak bele valamibe.

○ Kivárás

Azaz türelem az olyan célokkal kapcsolatban, amelyek még nem időszerűek. Emlékszünk rá, a jó ügyeket is túl lehet tolni, és ha egyelőre leküzdhetetlenek az akadályok, akkor inkább csak ártunk az ügynek, ha erőltetjük.

Például a demokráciát ott, ahol nincsenek meg az előfeltételei, súlyos megosztottság, erőszak, nyomor uralkodik. Ilyen körülmények között egy gyenge demokratikus kormány kezéből könnyen kicsúszhat az irányítás, elszabadulhat az agresszió – ami magának a demokrácia renoméjának sem tesz jót.

Fontos azonban, hogy ez **ne legyen ürügy a halogatásra**. A lényeg, hogy **tudjuk, hogy adott időben nagyjából mennyit lehet elérni – és többet ne, de annyit tegyük is meg érte**. Lásd fentebb elveink rugalmasan kezelését; valamint a ‘Óvatosság, rugalmasság, kivárás’ témát.

Illetve a ‘Globális problémák’ témában, hogy ha az emberek azt hallják, hogy még van idő, akkor azért nem mozdulnak – egyébként meg már úgyis késő.

* * *

Egy szó, mint száz, nem egy csapásra, nem azonnal kell megváltani a világot. Lásd még itt az alapozást, és hogy nincsenek csodaszerek.

Illetve a ‘Hogyan érdemes jónak lenni’ témában, hogy **a legtöbb embernek kicsiben kell jónak lennie, nekik, egyenként, nem a világot kell megváltaniuk – összességükben azonban ezen múlik a dolog**.

18) Egyvilág és egy jobb világ

Ez a mű számos jellemzőjében egybevág a fenti elvekkel: szilárd alapot nyújt az olvasónak az élethez és a világban való eligazodáshoz, valamint szemléletformáló ereje révén a világ jobbá tételéhez szükséges alapozásnak is hathatós eszköze lehet a fejekben. Továbbá az alapvető, fontos dolgokra, összefüggésekre koncentrálnak, támogatja a nyitott, széles látókörű gondolkozást, és gyakorlatias.

Ezen túl pedig, mint mindjárt látni fogjuk, **konkrétabb javaslatokat** is kínál számos területen, melyek nyilván nem

tökéletesek, de támpontokat adnak, melyekből ki lehet indulni, meg lehet vitatni, ki lehet egészíteni őket, stb...

Ezek révén, nézetem szerint, **az Egyvilág hasznos eszköze lehet egy jobb világ megteremtésének.**

* * *

Végül, vegyük észre, hogy **a bemutatott elvek java része** nemcsak a világ jobbá tételében, de **kisebb szabású vállalkozások esetében is használható.** Lásd például az 'Érvényesülés' témában a kitartást, alapozást és a gyakorlatiasságot.

5. Konkrétabb javaslatok

5.1. Hogyan lehet változtatni az emberek viselkedésén?

És azon keresztül a dolog menetén: néhány alapvető meglátás.

1) A viselkedés alakításának módszerei

○ Nevelés

Tág értelemben: ide sorolom ugyanis a köznapi értelemben vett **nevelést**, a személyiség formálását; a **meggyőzést**, valami igazának elfogadtatását; és az **okítást** is, amikor tényeket tanítunk.

Nevelés: ahogy gyereket nevelik, alakítják főleg kiskorában: nem észérvekkel, inkább érzelmekkel, dicsérettel és büntetéssel. **Meggyőzés:** ez jelenthet észérveket, de mást is, erről mindjárt részletesebben. **Okítás:** esetenként elég lehet csak megmutatni az embereknek a valóságot, és már ezzel el lehet érni a kívánt hatást. (Például, ha a holokausztrészleteit valaki idejében feltárta volna a német népnek...)

○ Érdekek, ösztönzők, a rendszer alakítása

Melyek által úgy is el lehet érni, hogy másképp menjenek a dolgok, hogy maguk az emberek nem változnak. Gondoljunk például egy rendszerváltásra, amikor a tervgazdaságból hirtelen piac, versenygazdaság lesz – meg, ahogy ettől felpörög a munka.

○ **Direkt kényszer**

Ez is egy ösztönző, de kiemelést érdemel, mert ilyenkor választása sincs az embereknek, ami kellemetlen lehet – viszont egyszerű, gyors és hatékony, és esetenként jó szándékkal sem lehet eltekinteni ettől a módszertől, a kényszersztől. Lásd az egész Büntető Törvénykönyvet, mely nélkül a demokráciák sincsenek meg.

* * *

No és persze **kombinálni** is lehet a felsoroltakat.

Avagy: „intelligens ember nem szemetel – a többieknek meg tilos!”, stb...

Fontos kiemelni a **nem erőszakos módszereket** (soft power): ez kb. minden, ami nem direkt kényszer. Nagy előnyük, hogy nem erőszakosak. Hátrányuk, hogy bonyolultabbak, fárasztóbb őket alkalmazni, mint a kényszerszt. Viszont, azon túl, hogy humánusabbak, a nem erőszakos módszerekkel mélyrehatóbb, stabilabb, tartósabb hatást lehet elérni.

Emlékezzünk fentebb a tüneti kezelésre és a problémák gyökerének kezelésére. **Lásd** továbbá a ‘Jóból is megárt a sok’ témában a küzdelmes, de nem erőszakos politikai módszereket, mint például a demokrácia szabályai szerinti politikai harc.

2) **A meggyőzés módszerei**

A meggyőzés, a maga egészében, az iménti felsorolásban a nevelés egyik fajtája. Most kibontom azt: mikkel lehet meggyőzni az embereket?

○ **Racionális érvelés**

Vagyis, amikor elmagyarázzuk, hogy ténylegesen hogyan vannak a dolgok.

○ **A megértés élménye, hit**

Itt már nem a tényleges megértés a cél – csak az, hogy azt *higgye* a másik, hogy érti a dolgot, tudja az igazat.

○ **Hatásosság**

Ekkor pedig az érzelmekre, a zsigerekre próbálunk hatni: ráijesztünk, elborzasztunk, szánalmat ébresztünk, stb...

Részletesebben **lásd** a 'Játszmák, meggyőzés és hazugság' témában.

* * *

Nemes céljaink érdekében, elveinket rugalmasan kezelve, a bemutatott **módszerek** közül **sem kell mindig ragaszkodnunk a nemesebbekhez**: a többit, a hatásosságot, a hitet is lehet használni; illetve a kényszert is – **de csak módjával**.

Nem baj **például**, ha a környezet pusztulásáról mutatott képekkel némileg sokkoljuk a közönséget: ám legyen, ha másképp nem megy. Vagy hasonlóan, ha Isten üzeni, hogy legyenek jók. De csak módjával, csak amennyire szükséges; és amennyire lehet, közben a valóságot is próbáljuk megvilágítani nekik.

No és természetesen **kényszeríteni is csak annyira szabad, amennyire muszáj**. Nagyon fontos továbbá, hogy **ne használjuk ezeket az eszközöket önös célok érdekében**. (Mert úgy is működnek, és sajnos sokan alkalmazzák is őket.)

Lásd még ennek kapcsán 'Az élet és az elme' témában, hogy öntudatos lényeket, egyéniségeket nehezebb kormányozni.

3) Betiltani vagy korlátozni?

Gyakran a (túlzásba víve már) káros dolgokat sem szükséges úgy ahogy van betiltani – elég korlátozni, visszafogni, szabályozni őket.

Ennek kiemelt eszköze lehet, ha **megadóztatjuk** azokat, ami még bevételt is termel az államnak; gondoljunk például a cigaretta vagy az alkohol árának jelentős adótartalmára. (@@Ezek mondjuk nem a legjobb példák, mert az ilyen addiktív dolgoknál kérdéses, hogy mennyire fogja vissza az ár a fogyasztást. Jobb példák?)

Így, **a szelepek részleges nyitva hagyásával**, kisebb lesz a feszültség azokban, akiknek megengedjük, hogy egy kicsit rosszkodjanak – egyszersmind a magunk dolgát is megkönnyítjük; nem utolsósorban pedig kifogjuk a szelet a feketepiac vitorlájából. **Lásd** az amerikai szesztilalom kudarcát.

Illetve **lásd** itt mindjárt a piac szabályozását és a globalizáció kézbentartását; illetve a ‘Részvények, tőzsde, spekuláció’ témában a spekuláció korlátozását.

1

Az igazán káros dolgok tekintetében azonban nem lehet megalkudni, be kell tiltani őket; mint a gyilkosságot és a kemény drogokat.

2

5.2. Javaslatok más témákban

A könyvben számos helyen találhatók konkrétabb javaslatok, hogy az adott területen mit, hogyan lehetne jobban csinálni. Lásd a következő témákban:

3

- **‘Globális problémák’:**

Benne a megfelelő hozzáállás elveit és konkrétabb javaslatokat is: többek között, hogy idejében el kell kezdeni a cselekvést; hogy nem a legvalószínűbb, hanem a még reális eséllyel bekövetkező legrosszabb forgatókönyvre kell felkészülni; és hogy a globális problémák a felelősségről szólnak.

4

- **‘Egyenlőtlenség’:**

Hogy volna jó kezelni azokat?

5

- **‘Ember, társadalom és család a modern világban’, illetve ‘Részvények, tőzsde, spekuláció’:**

Mit kellene tenni a gazdasággal, a piaccal, a pénzügyi rendszerrel? Engedjünk teret a piacnak – de közben szabályozzuk, korlátozzuk is.

6

- **‘Gazdasági válságok’:**

Kezelésük.

7

- **‘Demokrácia és diktatúra’:**

Mikor működik jól a demokrácia, és mikor lehet létjogosultsága a diktatúrának?

—

- **‘Globalizáció’:**

8

Kézben tartása és konkrétabb javaslatok.

—

- **‘Politikai konfliktusok’:**

Mit lehet tenni egy békésebb világért?

1

- **‘Az emberiség egysége’:**

Mik segíthetik elő azt; és hogy ideje volna már felnőtt módon viselkednie az emberiségnek: felelősséggel, ésszel és szolidaritással.

2

- **‘A csoportok problémáinak kezelése’:**

Azok helyes szemlélete, az előítéletek csökkentése és a hátrányos helyzetű kisebbségek felzárkóztatása.

3

- **‘Az állati elmék és hatalmunk az állatok fölött’:**

Hogyan kellene bánnunk velük, és mit lehet tenni e cél érdekében rövidebb és hosszabb távon?

- **‘Elvarratlan szálak’:**

4

Hogy nem tudunk mindent, és hogy ezt nem szégyen elismerni, jó volna kellően szerénynek lenni, hogy tisztában legyünk képességeink korlátaival – amivel végül mi magunk járnánk jobban.

- **A többi ‘Program’ téma:**

5

Vagyis a ‘Fennmaradás’, ‘A jóság és etika ápolása’ valamint a ‘Felvilágosulás és szabadság’: ezek szintén konkrétabb útmutatással szolgálnak egy jobb világ felé.

6

Engedd meg, hogy felhívjam a figyelmed a nagyszerű kérdőívre, melynek segítségével néhány kattintással, egy perc alatt elküldheted nekem a véleményedet. Nagyon gyors és egyszerű, próbáld ki!

7

Klikkelhető linkek (Word-ben a Ctrl-t nyomni közben):

[Kérdőív](#) – [Fórum](#) – [Email](#)

8

Valamint, ha tetszett, oszd meg ezt a témát a Facebook-on.

Klikk a gombra (Word-ben a Ctrl-t nyomni közben):

